

СВОБОДА ИЛИ СМЪРТЬ!

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Бунтовен лист.

Едно известие от българско жазво, че на 1-и февруарий биле арестувани в София пленвет на двата тий парвени, „Върховни Македono-Одрикски комитети“ и че разтурването на тия комитети и на всички Македono-Одрикски дружества в България било рѣшено вече от българските министерски совети.

Това известие за нас е, колкото неоглавно, толкова и важно.

Какъ да се отнесемъ къмъ него? Да го нарекемъ ли тежокъ ударъ за нашето дѣло, или да го посрѣтнемъ като добръ дошлo?

Ва да отговоримъ на тоя въпросъ, ний ще трябва да се поспремъ върху историята на върховнитѣ комитети, да видимъ какво сѣ направили за насъ — добро ли, или зло, и въобще какво можехме да очакваме отъ тѣхъ — полза ли, или пакостъ.

Веднага слѣдъ освобождението на България, наши братя, на които бѣше тежко да живеятъ въ робска неволя, почнаха да напуцатъ бакули си и стиваха въ българско, рѣкто се заселваха, като се настаняваха било на частна работа, било на државна служба. По тоя начинъ, въ България се набраха стотини хиляди македонци, които не можеха да забравятъ своята родина, и желяха освобождението ѝ отъ перкото иго. Но какъ?

Като виждаха себѣ си въ свободна България,

която разполага съ различни средства да ни се притесе на талози, ако събстоятелствата ѝ биха позволили това, като слушаха и широкиятъ християнски светъ, не поври по старъ навикъ за турските превали и отживѣлостта на турциѣ: тѣ се прѣдадоха на безплодни надежди въ омакване политически моментъ, когато България подкрѣпена отъ нѣкоя по-силна държава, ще направи нѣщо зарадъ насъ и, за да не стоимъ празни, одразуваха дружества, начело съ едни върховенъ комитетъ, който, прѣзъ вѣстници и меморандуми, постоянно да брѣмчи въ ушиѣ на европейскитѣ дипломати: Македониѣ страда, помогнете ѝ. . .

Иви! тия македонски синове бѣха забравили най-простата истина, че лозето не е молитва, а иска мотиха, че лозето е народитъ, а мотихата — оная трудна работа, която се нарича бунтовна дѣйностъ; че най-послѣ безъ дълговѣиена борба, безъ многобройни жертви, нѣма ололка, нѣма свобода!

По късно, обаче, хората, които се переа, тий да се рече, живи на огъня, — оние, които страдаха и работѣха въ Турциѣ, видѣха правия пътъ и развиа бунтовното си знаме подъ самия носъ на турчина, като основаха нашата листо народна „тайна революционна организация“.

Мина вѣче и новесто отъ присежитѣ на свободата въ българско се убѣдиа най-

СВОБОДА ИЛИ СМЪРТ

Бунтовен лист

Едно известие от българско казва, че на 1-и февруарий биле арестувани в София членовете на двата тъй наречени „Върховни Македоно-Одрински комитети” и че разтурването на тия комитети и на всички Македоно-Одрински дружества в България било решено вече от българския министерски съвет.

Това известие за нас е колкото неочаквано, толкова и важно.

Как да се отнесем към него? Да го наречем ли тежък удар за нашето дело, или да го посрещнем като добре дошло?

За да отговорим на тоя въпрос, ний ще треба да се поспрем върху историята на върховните комитети, да видим какво са направили за нас – добро ли, или зло, и въобще какво можем да очакваме от тех – полза ли, или пакост.

Веднага след освобождението на България, наши братя, на които беше тежко да живеят в робска неволя, почнаха да напушат бащини огнища и отиваха в българско, гдето се заселваха, като се настаняваха било на частна работа, било на държавна служба. По тоя начин, в България се набраха стотини хиляди македонци, които не можеха да забравят своята родина и желяса освобождението ѝ от черното иго. Но как?

Като виждаха себе си в свободна България, която разполага с различни средства да ни се притече на помощ, ако обстоятелствата ѝ биха позволили това; като слушаха и широкият християнски свет, че говори по стар навик за турските произволи и отживелостта на Турция: те се предадоха на безплодни надежди в очакване на политически момент, когато България, подкрепена от некая по-силна държава, ще направи нещо зарад нас и, за да не стоят праздни, образуваха дружества, начело с един върховен комитет, който чрез вестници и меморандуми постоянно да бръмчи в ушите на европейските дипломати: Македония страда помогнете ѝ...

Уви! Тия македонски синове бяха забравили най-простата истина, че лозето не ще молитва, а иска мотика; че лозето е народът, а мотиката – оная трудна работа, която се нарича бунтовна дейност; че най-после без дълговременна борба, без многобройни жертви, нема сполука, нема свобода!

По-късно обаче, хората, които се печеха, тъй да се рече, живи на огъня, – ония, които страдаха и работеха в Турция, видеха правия път и развиха бунтовното си знаме под самия нос на султана, като основаха нашата чисто народна „тайна революционна организация”.

Мина време и повечето от просящите на свободата в българско се убедиха най-

мисъл въ същността на своите надежди, при това добрата вѣра на револуционната организация и се зарекоха да направятъ Софийския върховен комитетъ добъръ не само структурно.

Моралната поддръжка и материалната поддръжка — это двѣ нѣща, които вѣща обичае отъ Софий, отъ върховния комитетъ на тукшамитѣ работници.

Моралната поддръжка, която върховниятъ комитетъ щѣше да ни оказва се състои въ това, не той — като съществуваше въ свободна страна — щѣше да осветлява великия свѣтъ по нашитѣ борби и желаниа.

Върховниятъ комитетъ заговори нѣкогъ върховниятъ върховъ нашитѣ борби и желаниа, но той, не въ скоро вѣрше ний вѣрше освети за тѣмъ и хората нарѣкоха бунтовното движение, което става то нѣс, не работа на нѣс, работа на самия народъ, а оубѣдиве на поддръжката отъ свободно въ марока страна.

По тоя начинъ, ний, като биваа не събта ни за жалки средия въ пунди рѣцѣ, ставаа не твърдѣ неси мпатични въ огитѣ на уѣла Европа — и убѣваме.

Материалната поддръжка, която върховниятъ комитетъ щѣше да ни оказва, се състои въ това, не той, като дѣйствуваше въ братска страна, щѣше да събира парични средства за доставка на различни материали, та да ни улеснява въ нашитѣ многобройни потребности.

Върховниятъ комитетъ, развѣ прѣдъ известни вѣрше такъва туроавина, не можа да открие измѣжду свободнитѣ бѣлгарин грамадни сѣрни, но ни перъжасне бурологиче за нашъ той, не хората, които не вѣща давали просто

свои мѣста за цѣло цѣсе мѣст... .

По тоя начинъ, ний, въ нѣсто нѣс вѣща обичае рани казанитѣ сѣрни, при второ поисховане, макаръ и независно отъ върховния комитетъ, ставаа не твърдѣ заметливи въ огитѣ на свободния бѣлгаринъ — и убѣваме.

Значи, и отъ моралната поддръжка и отъ материалната поддръжка на Софийския върховенъ комитетъ, за насъ идеше повече зло, отъ жалкото добро.

Ала прѣдъ поствѣднитѣ двѣ години тоя комитетъ ни направѣ такостни, каквито и самитѣ турци не биваа били въ състояние да ни направятъ; дѣлата ни и за онова развѣршване, което Михаил Ловски, Цончевъ и др. поствѣха въ нѣхкоу краища на Македония.

Попенатитѣ господѣ, за сѣтъ нѣмъ отъ едно прѣтхалено кесто мѣстѣ, поискаха да ни заставаатъ да играемъ по тѣхната пискала въ свѣрка, да вървимъ по тѣхната изключена команда, — да слушаме тѣхъ и, какъ нѣс ми да подигнемъ възстание — да годинимъ какъ нѣс ми — мирѣвайте! — да мирѣваме.

Обаче оня, който бѣрка въ огня, знае по добро отъ оня, който стои задъ вратата, кога трѣба да се извади заровения хлѣбъ; оня, който работи и се приготвява въ турско, знае по добро отъ оня, който живѣе на свобода нѣсѣдѣ, кога може и кога не може да се побѣди възстание.

Ний не трѣбаше да слушаме и не поащамаме комитета Михаил Ловски — Цончевъ.

Въ тоя комитетъ ни обяви война.

Неговитѣ четѣ, подѣ плаватарството на известни разбѣйници, както Аванси, Довно, Кутурѣля, Малкиятъ и др., на вѣрхоха въ Македония и почнаха да убѣ-

после в суетността на своите надежди, приеха добрата вера на революционната организация и се загрижиха да направят Софийския върховен комитет добър неин сътрудник.

Морална подкрепа и материална поддръжка – ето две неща, които беха обещани от София, от върховния комитет на тукашните работници.

Моралната подкрепа, която Върховният комитет щеше да ни оказва, се състоеше в това, че той – като съществуваше в свободна страна – щеше да осветлява външния свет по нашите борби и желания.

Върховният комитет заговори пред европейците върху нашите борби и желания, но тъй, че в скоро време ний бехме съвсем затъмнени и хората нарекоха бунтовното движение, което става по нас, не работа наша, работа на самия народ, а следствие на подстрекателство от свободно-българска страна.

По тоя начин, ний, като бивахме сметани за жалки оръдия в чужди ръце, ставахме твърде несимпатични в очите на цела Европа и – губехме.

Материалната подкрепа, която върховният комитет щеше да ни оказва, се състоеше в това, че той, като действуваше в братска страна, щеше да събира парични средства за доставка на различни материали, та да ни улеснява в нашите многобройни потребности.

Върховният комитет разви през известно време такъва пъргавина, че можа да събере измежду свободните българи грамадни суми, но ги пръскаше безполезно за нас тъй, че хората, които ги беха давали, просто съжالياваха защо са се лъгали...

По тоя начин ний, в чисто име беха събирани казаните суми, при второ поискване, макар и независимо от върховния комитет, ставахме твърде дотегливи в очите на свободния българин – и губехме.

Значи, и от моралната подкрепа, и от материалната поддръжка на Софийския върховен комитет за нас идеше повече зло, отколкото добро.

Ала през последните две години тоя комитет ни направи пакости, каквито и самите турци не биха били в състояние да ни направят; думата ни е за онова развращение, което Михайловски, Цончев и др. посеха в някои краища на Македония.

Поменатите господа, заслепени от едно прекалено честолюбие, поискаха да ни заставят да играем по техната писклива свирка, да вървим по техната изкълчена команда, – да слушаме тех и, кажат ли ни да подигнем въстание – да го дигнем; кажат ли ни – мирувайте! – да мируваме.

Обаче оня, който бърка в огъня, знае по-добре от оня, който стои зад вратата, кога треба да се извади заровения хлеб; оня, който работи и се приготвява в турско, знае по-добре от оня, който живее на свобода някъде, кога може и кога не може да се подига въстание.

Ний не требаше да слушаме и не послушахме комитета Михайловски-Цончев.

И тоя комитет ни обяви война.

Неговите чети, под главатарството на известни разбойници като Алекси, Дончо, Кутруля, Маликат и др., навлезоха в Македония и почнаха да уби-

вант и прѣдлагаат работниците на франциска
царства.

Первоизтъ агитатори нѣкох турчанска
между левобърното население и, за да го
привлекатъ на своя страна, обвинява ре-
волюционната орпа и чауши се учори и
клевети, мѣжеха, не се пратеници на рече-
ния царь и на българския князь, обвиняваха
оръжие даролов, безъ да мислятъ за изпълне-
нието на подобно обвинение и т. н. т.

Тѣй бѣше захраната една осигна-
телна за народа работа, тѣй бѣше прѣд-
прието едно отропастително за дѣлото
братоудѣство. Дюджалийско и Петричко
сѣ явни свидетели; тѣ потвърждаватъ
нашите думи.

Но върху тѣя нѣца ний ще гово-
римъ се по-голяма подробностъ други
пѣтъ, а сега, за да свършимъ, повтаряме
своя въпросъ: какъ да се отнесемъ къмъ раз-
турването на върховнитѣ комитети
въ България?

Безъ да търсимъ причинитѣ, кои-
то сѣ накарали българското правител-
ство да се рѣши на тая крайна мѣрка,
безъ да гледаме, не заедно съ комитета
Михаиловски-Цончевъ е отишълъ и ко-
митета Станишевъ, създаденъ въ про-
тивобѣсъ на първия; безъ да слѣтаме и
удоволствието, което би ни причинило
своевременното събствяване и самоуни-
щожение на Михаиловски-Цончевци —
и на Станишевци: ний посрѣщаме
неогакваното известие съ р а д о с т ъ .

По врага всѣкакви комитети
всѣхъ отъ Македония!

Както видѣхме, и при добро желан-
ие даже, тѣ примасяватъ за нишето
дѣло повече вѣрѣжа, отъ какъто толга.

Нашата борба.

Нашата борба, турчинството и на-
не само отъ какво да се бѣе, но и на
както да се муди. Но се знае, не отица
сърдцати смъртителима царския
покой, които вѣра сѣ прогонени отъ
властѣта, днесъ — върженени отъ мѣ-
ва до петти комити — ще бѣдатъ
отъ страшни по-страшни; ами
тия мирни селяни, които дото не
знаеха друго, освѣтъ ралото или обвар-
ския кривакъ, — тия окаяни роби,
които не прѣди бо зна жолко вѣрѣе се
плашеха и отъ обжигитѣ си дори, отъ
къдъ се взе у тѣхъ такъва една дѣрзостъ
която би правила нешто и на всѣки
свободенъ гражданинъ въ свободна стра-
на? Кой садразамитѣ или каймака-
митѣ, валия или кадия би повѣрвалъ,
манри мѣрѣ прѣди нешто — местѣ го-
дини, не ще дойдатъ вѣрѣе, кога-
то, за всѣко извѣршено отъ поганецъ
бедниство, даже и поалбозиматѣ
галуитѣ ще се осмѣява да обвѣрля пра-
во въ лицето на властѣта протестъ
на едно китало негодувание, прѣдъ
прѣдженето на единъ огуналъ себе си
новѣкъ? Отъ година вѣрѣе насамъ,
кой знае дали минава день да не бѣде
подгорчено нѣкое пашовско кафе се
„харзувала“ на изкарание и дѣ
търпение кристидитѣ, които
отива да се оплаче не вѣе отъ нѣкой
„разбойникъ, а отъ царския
нимовници, отъ нѣбѣтната
властѣ“, — както безъ забивкалки
сѣ казали Елиуричани (Мехомийско)

ват и предават работниците на организацията ни.

Неговите агитатори пък тръгнаха между лековерното население и, за да го привлекат на своя страна, обсипваха революционната организация с укори и клевети, лъжеха, че са пратеници на руския цар и на българския княз, обещаваха оръжие даром, без да мислят за изпълнението на подобно обещание и т.н.т.¹

Тъй беше захваната една съсипателна за народа работа, тъй беше предприето едно опропастително за делото братоубийство. Джумалийско и Петричко са явни свидетели; те подтвърждават нашите думи.

Но върху тия неща ний ще поговорим с по-голема подробност други път, а сега, за да свършим, повтаряме своя въпрос: как да се отнесем към разтурването на върховните комитети в България?

Без да търсим причините, които са накарали българското правителство да се реши на тая крайна мерка; без да гледаме, че заедно с комитета Михайловски – Цончев е отишъл и комитета Станишев, създаден в противовес на първия; без да сметаме и удоволствието, което би ни причинило своевременното освестяване и самоунищожение на Михайловски – Цончевци – и на Станишевци: ний посрещаме неочакваното известие с р а д о с т.

Поврага² всекакви комитети въвн от Македония!

Както видехме, и при добро желание даже, те принасят за нашето дело повече вреда, отколкото полза.

Нашата борба

Наистина, турчинът има не само от какво да се бои, но и на какво да се чуди. То се знае, че ония сърдцати смутители на царския покой, които вчера са прогонени от властта, днес – въоръжени от глава до петй комити – ще бъдат от страшни по-страшни; ами тия мирни селяни, които уж не знаеха друго, освен ралото и овчарския кривак, – тия окаяни роби, които не преди бо-зна³ колко време се плашеха и от сенките си дори, от къде се взе у тех такъва една дързост, която би правила чест и на всеки свободен гражданин в свободна страна? Кой садразамин⁴ или каймакамин⁵, валия⁶ или кадия⁷ би повервал, например преди пет-шест години, че ще дойдат времена, когато, за всеко извършено от поганец безчинство, даже и последният гяурин ще се осмелява да хвърля право в лицето на властта протеста на едно кипнало негодувание, предупреждението на един съзнал себе си човек? От година време насам, кой знае дали минява ден да не бъде подгорчено некое пашовско кафе с „харзувала“⁸ на изкарания из търпение християнин, който отива да се оплаче не вече от некой „разбойник, а от царски чиновници, от местната власт“, – както без заобиколки са казали Елещничани (Мехомийско)

¹ Някогашно съкращение на „тъй нататък“.

² Поврага (нареч.) – да се маха, да върви по дяволите.

³ Бо-зна, Бозна (*Остар. и диал.*) – Изразяване на несигурност, неизвестност.

⁴ Садразамин (ар. тур.) – велик везир (министър-председател).

⁵ Каймакамин (ар.) – околийски управител.

⁶ Валия (ар. остар.) – областен управител.

⁷ Кадия (ар. ист.) – съдия.

⁸ Харзувал (ар., тур., остар.) – писмена молба, заявление.

на солунския валия. „Оплакватъ се“
 Панагарци (Тим. Зенко); „оплакватъ се“
 Крочицловани (Воденско); „оплакватъ се“
 Тосилчовани и Молочитовани (Струмишко); „оплакватъ се“
 Пусто-рѣчани (Битолоко); — оплакватъ се
 цяла Македония. Оплакватъ се
 тукъ за грабежъ отъ аскера и
 обвиняватъ властѣта,
 не тѣ забравя дѣло не по-
 стѣта си, да брани м-
 нота на царскиятъ
 подалицуи; оплакватъ се тамъ
 за извършено отъ нѣкой митовничъ
 бездѣстие и обвиняватъ вла-
 стѣта, не тѣ сама по-
 свла върху нестѣта
 на царскиятъ подали-
 цуи; оплакватъ се трети за извър-
 шена отъ нѣкой потера жесто-
 кость и обвиняватъ вла-
 стѣта, не тѣ сама
 подетрѣжава изтрѣби-
 телството на царски-
 ятъ подалицуи; — оплакватъ
 се цяла Македония отъ адият-
 ски неистовства и обвиня-
 ватъ тамъ блеския
 кърволокъ, не той
 е мека дѣрентъ вече
 да въведе редъ въ
 о воята дѣржава, не
 той е неспособенъ
 вече да управлява
 своето царство и
 още — не той самъ е
 въ дѣло новителтъ на
 всяко пакостно и
 негърило, което става по

нашата страдна бащия.

Цѣло Македония се оплаква, обви-
 нава и о сѣ жда...

Плужката и моча цѣ довър-
 шатъ!

*

*

*

Денъ денува — нѣтица потайни,
 Нощъ нощува — нѣтица негътайни;
 Не мала тато, нито мала —

Тато да рудас,
 Мама да ридис...

Леле тѣ

Тѣти Нуринъ планино —

Море черно

Цариградско вино!

Съ брагъ красувалъ — мѣра споредъ мѣра,
 Съ брагъ бланувалъ — вѣра зарадъ вѣра;

Не мала братеу, нито сестрица —

Братеу да не свали,

А сестра да жали...

Леле моя

Саба жалосия, —

Море мота

Одринашка ракия!

Того богува — нека си богува,

Царъ царува — вѣка ли царува?

Не мала либе първа обичь —

Мене да оганва,

Мене да опанва...

Леле моя

Плужка огнебойка,

Море мѣка

Салунска дѣвојка!

на солунския валия. „Оплакват се” Кавадарчени (Тиквешко), „оплакват се Кронцеловчани (Воденско), „оплакват се“ Босиловчани и Моноспитовчани (Струмишко); „оплакват се” Пусто-речани (Битолско); – „оплаква се” цела Македония. Оплакват се тук за грабеж от аскера и обвиняват властта, че тя забравя длъжността си да брани имота на царските поданици; оплакват се там за извършено от некой чиновник безчестие и обвиняват властта, че тя сама посяга върху честта на царските поданици; оплакват се трети за извършена от некая потеря жестокости и обвиняват властта, че тя сама подстрекава изстребителството на царските поданици; – оплаква се цела Македония от азиатски неистовства и обвинява Стамбулския кръволок, че той е некадърен вече да въведе ред в своята държава, че той е неспособен вече да управлява своето царство и още – че той сам е вдъхновителят на всичко пакостно и нетърпимо, което става по нашата страдна бащиния.

Цела Македония се оплаква, обвинява и осъжда ...

Пушката и ножа ще довършат!

---

*
* *

Ден денувам – кътища потайни,
Нощ ношувам – пътища незнайни,
Нямам тато, нито мама –
Тато да ругае
Мама да ридае...
Леле моя
Ти Пирин планино, –
Море черно,
Цариградско вино!

С враг врагувам – мяра според мяра,
С благ благовам – вяра зарад вяра;
Нямам братец, ни сестрица –
Братец да ме хвали,
А сестра да жали...
Леле моя
Сабя халосия, –
Море люта,
Одринска ракия!

Бог богува – нека си богува,
Цар царува – века ли царува?
Нямам либе първа обич –
Мене да очаква,
Мене да оплаква...
Леле моя
Пушка огнебойка,
Море тънка
Солунска девойка!